

Lennart Eriksson

Natur eller moral?

Varför skriker den nyfödda? Är det för att hon vill ha hjälp av mamma för egen del? Är det kanske för att hon själv vill hjälpa mamma? Kan det bero på något annat? Enligt min mening förefaller det första alternativet ligga verkligheten närmast. "Primalskriket" skulle då förklaras med att barnet är vad jag kallar en ontologisk egoist. Per Måhl tycks dock i sitt inlägg i FT 2/90 vilja förfäktas en annan syn. Under antagande av att människan inte har någon medfödd moralisk natur inför han en dikotomi mellan vad han kallar medveten och intuitiv moral samt kontrasterar den mot min motsvarande uppdelning mellan samhällets moral och individens ontologiska egoism. Dessa båda dikotomier förefaller knappast ha samma konnotationer. Måhls handlar om moral; min förvisso om moral, men också om något annat, nämligen om det fula ordet ni-vet-vad. Måhl tycks mena, att hans intuitiva moral på något sätt motsvaras av mitt egoismbegrepp. Det är tyvärr en missuppfattning. Jag skall nu visa varför.

Måhl utgår till en början från att jag skulle anse människans natur som oföränderligt given och menar vidare att "varje dialog mellan vår egoistiska natur och samhällets moral" i så fall blir omöjlig och moralens uppkomst obegriplig. Hur så? Om individen är egoist, så syftar hon till egentillfredsställelse. Individen är emellertid också ofta rationell och har förmågan att genom handling förändra sin omgivning så att den ger henne högre tillfredsställelse. Olika individer kan finna det subjektivt rationellt att uppnå tillfredsställelse på olika sätt. Moralerna kan då ses som ett medel att jämka samman de stridande viljorna så, att samhällets moral blir en minsta gemensam nämnare för hur mänsklig samvaro skall försiggå, varför man helt visst kan göra gällande, att moralerna till dels uppstår ur egoismen.

Måhl skriver vidare – och nog helt riktigt – att hans två moraliska skikt båda lärs in genom "fostrarens" påverkan eller genom att iaktta "det ordlösa samspelet" mellan människor, dvs – som jag

förstår saken – genom att individen träder in i sociala relationer med andra människor. Detta är precis vad jag menar med att det är samhället som är moraliskt, kanske bättre uttryckt att moralen är social, emedan den har att göra med relationer mellan människor och emanerar ur behovet att reglera dem. Den ontologiska egoismen däremot, behöver inte läras, den finns där med naturnödvändighet, och består i sin mest grundläggande form av viljan och tvånget att tillfredsställa individuella fysiska behov, exv av mat och värme. Vi måste i första hand sätta oss själva före andra individer om vi vill överleva i en situation där mat och värme inte räcker åt alla. Med detta menar jag inte att människans natur i dess helhet är egoistisk eller ens en gång för alla given. Vad jag skrev i mitt föregående inlägg var, att egoismen är *en del* av människans natur, vare sig mer eller mindre.

Måhl menar emellertid att förekomsten av någon gemensam medfödd mänsklig natur – egoistisk eller annan – är ytterst osannolik. Som stöd för denna uppfattning pekar han på att människors föreställningar om moraliska normer varierar kraftigt över tiden och mellan olika kulturer. Men om man som Måhl hänvisar till föreställningar om samhället – som moralen – rör man sig fortfarande inom den sociala kontexten och uttalar därmed ingenting om människans natur. Enligt min mening finns det anledning anta att människan är ett socialt djur och därför i behov av sociala normer, dvs en moral. Människans *sociabilitet* kan därför sägas vara ett ontologiskt faktum, en del av hennes natur; hennes moral är det fortfarande inte. Är det kanske också på grund av den ontologiska sociabiliteten som barnet skriker – för att hon vill träda in i den sociala relationen till mamma?

Ytterligare menar Måhl att jag inte redovisar något indicium på "människans förmenta egoism". Kärnfrågan i all samhällsvetenskaplig och humanistisk forskning är vad som orsakar mänskligt handlande. En icke-egoistisk förklaring måste förutsätta förekomsten av frivilliga handlingar som *inte* ger (eller åtminstone inte förväntas ge) tillfredsställelse åt aktören. Som framgick av mitt tidigare inlägg menar jag att sådana handlingar inte existerar. För att altruismen skall anses vara en godtagbar förklaring måste man nämligen hävda, att det finns individuella frivilliga handlingar som utförs även om aktören drabbas negativt av handlandet (eller inte drabbas alls), vilket exv innebär att altruisten Adam frivilligt skulle gå i döden trots att han inte önskar det, trots att ingen tvingar honom till det, trots att samhällsmoralen inte föreskriver handlingen

och trots att Adam har frihet att välja andra handlingar som han – subjektivt – förväntar sig ett bättre utbyte av, detta uteslutande av skälet att åtminstone *en* annan människa – Bertil – anser sig själv få det bättre av Adams handlande. Förutsättningarna för ett sådant resonemang är uppenbart absurda. Mänskligt handlande måste i så fall förklaras med en önskan hos individen att byta ett bättre tillstånd mot ett sämre. Moraliskt blir den yttersta konsekvensen av dylikt altruistiskt agerande ett slags kuriös social *dödsdrift*. Betrakta t ex följande: Individen A får det bättre om individ B dör. B får det å andra sidan bättre om C dör och C uppnår en värdeökning om A tar ned skylten. Alla individer i ABC-samhället måste nu offra sina liv för någon annan, varvid hela samhället upphör att existera. En mera gångbar förklaring – med mera lyckosam utgång – är enligt mitt förmenande den, som jag kallar egoistisk. Individen handlar därför att han vill uppnå ett av honom själv högre värderat tillstånd. Detta tillstånd kan sökas på olika sätt av olika individer i olika kulturer och moralsystem. Den, som tillgriper överlagt mord för att eliminera en antagonist, sätter större värde på detta än på att följa en moral som förbjuder mord. Moder Teresa däremot, finner sin tillfredsställelse på ett kan man påstå diametralt motsatt och i vår kultur mera moraliskt accepterat sätt. Mördaren och moder Teresa söker således sin tillfredsställelse på olika sätt, men själva det faktum att de söker egentillfredsställelse måste, hävdar jag, tillskrivas den omständigheten att de är ontologiska egoister.

Vidare påstås att jag förlägger den medvetna moralen till samhället, och att jag skulle anse att denna moral icke är egoistisk. Frågan om var våra moraliska föreställningar egentligen finns, är intressant. Men det är inte dess placering jag talar om, det är vad som är moralens *objekt*. Moralens handlar om relationer mellan människor. Dessa relationer är samhällseliga, därför är moralen social. Men den kan dessutom vara mer eller mindre egoistisk, nämligen beroende på i hur stor utsträckning som den tillåter individer att utöva tvång mot andra människor. Det rör sig dock om ett annat slags egoism, nämligen den *moraliska* egoismen. Måhls tolkning att min moral inte är egoistisk är därför riktig såtillvida att den inte omfattar den *ontologiska* egoismen, bl a eftersom denna är en moralens förutsättning. Hur kan jag då, frågar Måhl, utesluta att "min" egoism är inlärd? Jo, genom att betrakta den nyfödda. Vad återstår egentligen av henne om hon, som Måhl synes hävda, varken är ontologisk egoist eller har någon medfödd moralisk natur? Ingenting, tycks det mig. Men den nyfödda skriker ju!

På det hela taget kan jag inte finna att Per Måhl lyckats gendriva mitt resonemang. Vad han gör är, att söka tvinga in egoismen i den moraliska sfären genom att kalla den "intuitiv moral". Men som jag vid det här laget tror mig någorlunda tydligt ha visat, är den egoism varom här är tal en utom-moralisk entitet. Den är på gott och ont och kan inte vara annat. Moralen däremot, kan vara både det ena och det andra. En god moral förutsätter förekomsten av ontologisk egoism. Eljest blir utgångspunkten den altruism som driver oss i döden. *Tertium non datur.* □

Notiser

Filosofi, praktisk och teoretisk — en kort beskrivning.

Det förekommer som bekant olika uppfattningar, även bland filosofer, om vad filosofi är för något. Redaktören för *Filosofisk tidskrift* har följande uppfattning i frågan.

Inom filosofin sysslar man i första hand med att utarbeta och kritiskt granska teorier och tänkesätt som är av mycket grundläggande och generell karaktär. De är grundläggande i den meningen att de ofta tjänar som mer eller mindre medvetna förutsättningar för andra teorier eller resonemang — t ex inom vetenskap, kulturdebatt och politik. De är generella i den meningen att de har konsekvenser för vårt tänkande på vitt skilda områden och i många olika situationer. De problem som filosofiska teorier utgör svar på har ofta karaktär av "eviga frågor"; de har studerats i tusentals år utan att man har lyckats hitta någon alldeles tillfredställande och allmänt godtaggen lösning på dem. Under diskussionens gång har dessutom en mängd mer speciella problem tillkommit, och ibland har detta också lett till att nya vetenskapliga områden har uppstått och avskilts från filosofin. (Exempel på detta är fysik, nationalekonomi, psykologi och sociologi.)

Det kan vara klagörande att försöka förstå hur filosofin skiljer sig från vetenskap, konst, religion och idéhistoria (även om gränserna inte alltid är helt klara). Mycket förenklat kan man kanske säga att filosofiska teorier skiljer sig från dem man finner inom andra *vetenskaper* genom att de är mer grundläggande, svårare att bevisa eller vederlägga på ett allmänt accepterat sätt, och därför också mer kontroversiella. Filosofi skiljer sig från *konst* genom att man analyserar och argumenterar för och emot åsikter och inställningar snarare än att konstnärligt gestalta dem, och därigenom att estetiska krav på sin höjd är sekundära i filosofin. Filosofi skiljer sig från *religion* bland annat genom att sakna förkunnelse, trossatser som man måste bekänna